

Nr 206.

Godkänd av första kammaren den 8 juni 1916.

Godkänd av andra kammaren den 8 juni 1916.

Riksdagens skrivelse till Konungen, i anledning av riksdagens år 1915 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1914.

(Statsutskottets utlåtande nr 128.)

Till Konungen.

Efter prövning av vad riksdagens nästlidet år församlade revisorer rörande verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1914 uti avgiven berättelse anmält samt vederbörande förvaltande verk och myndigheter uti däröver avgivna förklaringar hos Eders Kungl. Maj:t andragit, får riksdagen i nedan nämnda ärenden anföra följande.

Arméförvaltningen.

1:o).

I berättelsen angående arméförvaltningen hava revisorerna under §§ 4 och 7—10 gjort vissa uttalanden och framställt vissa anmärkningar, vilka torde bära här i ett sammanhang omnämnas.

Bihang till riksdagens protokoll 1916. 14 saml. 78 häft. (Nr 206.)

Under § 4 hava revisorerna fäst sin uppmärksamhet vid det sätt, varpå upphandling av skodon för arméns räkning under senare hälften av år 1914 skett och i sådant avseende anført följande:

»Den 3 augusti inköptes jämlikt därom med aktiebolaget J. Pehrson & C:o, Örebro, upprättat kontrakt 50,000 par skodon. Enligt kontraktet skulle för denna leverans gälla, att skodonen för ett pris av 16 kronor för par levererades fritt banvagn Örebro; att leveransen skulle vara fullgjord senast den 30 september 1914; samt att skodonen skulle tillverkas av smorläder, sulläder och bindsulläder samt utgöras av: Stövlar, med slätblackade eller veckade skaft, snörstövlar och kängskor av norrlandstyp med snör- eller remanordning.

Den 4 augusti inköptes ytterligare 5,000 par skodon från Eslövs skofabrik, Eslöv, som jämlikt därom träffat avtal åtagit sig att leverera, i överensstämmelse med avlämnat prov, 5,000 par snörstövlar till ett pris av kronor 13.50 för par fritt Eslöv samt med villkor i övrigt att leveransen skulle vara fullgjord före den 1 september 1914, samt att ovanlädrets höjd framtill å snörstövlarna skulle göras avsevärt större än vad provet utvisade.

Vidare träffades den 7 augusti avtal med aktiebolaget J. Pehrson & C:o om inköp av 20,000 par skodon. För denna leverans skulle gälla, att skodonen till ett pris av 16 kronor för par levererades fritt banvagn Örebro samt att leveransen skulle vara fullgjord senast den 30 september 1914. I övrigt vore bestämmelserna desamma som i förut omförmälda kontrakt av den 3 augusti.

Den 8 augusti inkom därefter från aktiebolaget A. P. Hallqvist, Örebro, skriftlig förfrågan, huruvida behov av skodon förefunnes och i sådant fall, av vilka sorter samt vilka pris som betalades. I samband härmed meddelades, att stora lager färdiga skodon funnes (till ett värde av omkring 300,000 kronor), ävensom att bolaget från fem fabriker erhöle skodon för omkring 150,000 kronor för månad. Tillika upplystes, att bolaget vore ensamförsäljare för aktiebolaget Marks skofabriks i Örebro tillverkning, uppgående till ett värde av omkring 700,000 kronor per år, ävensom försälde det mesta av vad som tillverkades vid C. A. Jonssons i Kumla specialfabrik för smorladerskängor och stövlar och vars fabrikstillverkning vore fullt jämförlig med A. G. Anderssons i Kumla skofabriks tillverkning, vilken senare fabrik varit den huvudsakligaste leverantören av arméns skodon under de senaste tre åren.

Vid föredragning samma dag av den ingivna skriften beslöts att meddela bolaget, att departementet för det dåvarande ej hade behov av de erbjudna skodonen.

Ytterligare anbud om leverans av skodon, olika slag, antingen genast eller inom kortare tid, inkommo därefter dagteknade ett den 10 augusti från Ludvig Traugott, Stockholm, ett den 14 augusti från Wikström & C:o, Gammelstad, ett den 15 augusti från aktiebolaget bröderna Elving, Breddbyn, samt ett den 18 augusti från Adolf Larsson, Örebro.

Beträffande samtliga dessa anbud beslöts, att de icke skulle föranleda någon åtgärd.

Emellertid träffades därefter den 21 augusti med aktiebolaget John Beijers skofabrik, Stockholm, avtal om inköp av 8,000 par skodon.

Enligt kontrakt med bolaget hade detta åtagit sig att i överensstämmelse med fastställt prov tillverka 8,000 par kängskor av modifierad norrlandstyp; och gällde för denna leverans att skodonen skulle till ett pris av 14 kronor för par levereras vid arméns intendenturförråd i Stockholm; att leveransen skulle vara fullgjord senast den 10 november 1914; att skodonen skulle tillverkas av smorläder, prima, väl gorat, genomgarvat, narven fast och ej brytbar, sulläder, prima, väl gorat, bindsulläder, av prima beskaffenhet, icke spalt, och övriga materialier av bästa slag för skodonens goda slitbarhet och förvaring, samt att skodonen skulle vara omsorgsfullt och väl tillverkade, med starka sömmar och särskilt den becksömmade uppskarningen å ovanlädret med tätt slutna kanter, så att den utestängde väta.

Vidare träffades den 27 augusti uppgörelse med aktiebolaget Stockholms skofabrik om inköp av 15,000 par kängskor av modifierad norrlandstyp till pris av 14 kronor per par att levereras med 5,000 par under envar av månaderna september, oktober och november.

Kontraktets bestämmelser voro i huvudsak lika med dem, som avtalats med aktiebolaget John Beijers skofabrik enligt förut omförmälda kontrakt av den 21 augusti om leverans av skodon av norrlandstyp, dock med skärpning i ett avseende, nämligen att den becksömmade uppskarningen å ovanlädret skulle vara väl handsydd.

Anbud om leverans av skodon av norrlandstyp inkommo sedermera den 28 augusti från aktiebolaget Johansson & Björlund, Örebro, å 25,000 par före den 31 december till pris av kronor 12.80 för par, samt den 29 och den 31 augusti från Lublin & C:o, Stockholm, enligt det förra å 50,000 par till pris av 14 kronor för par och enligt det senare å 6,000 par till pris av kronor 12.25 för par, men föranledde dessa anbud icke någon åtgärd.

Emellertid inköptes därefter den 1 september från aktiebolaget

L. E. Larsson & C:o, Uppsala, 23,000 par s. k. norrlandskängor till pris av kronor 12.50 för par, den 9 september från aktiebolaget skofabriken Skandia, Örebro, 8,000 par sådana skodon till pris av kronor 11.60 för par samt den 21 september från nya skofabriksaktiebolaget Örnén, Örebro, 6,000 par dylika skodon till samma pris eller kronor 11.60 för par.

Det har väckt revisorernas uppmärksamhet, att arméförvaltningen under augusti månad 1914 gjort stora inköp av skodon utan att, såvitt av handlingarna framgår, underhandlingar förts med andra firmor än dem, från vilka inköpen skett och utan att i köpeavtalet intagits *närmare* bestämmelser rörande skodonens beskaffenhet.

Särskilt har det syns anmärkningsvärt, att arméförvaltningen även under senare delen av månaden, då åtskilliga anbud förelägo, verkställt uppköp utan att ens underhandlingar förts med vederbörande beträffande sistnämnda anbud. Så har exempelvis det av aktiebolaget A. P. Hellquist inlämnade anbudet avslagits, utan att uppgift begärts å de priser, till vilka nämnda bolag vore villigt att fullgöra erbjuden leverans. Såsom motiv för avslaget anfördes, att behov av skodon för det dåvarande ej förefunnes. Att så verkligen skulle vara fallet synes egendomligt, vid det förhållande, att ju, såsom av det ovan anförda framgår, stora inköp verkstälts inom ganska kort tid efter det ifrågavarande anbud lämnats utan avseende.

Vad för övrigt angår de skodon, som den 3 augusti inköpts från aktiebolaget J. Pehrson & C:o, synes deras kvalitet icke hava varit fullgod. Av en till arméförvaltningens intendentsdepartement från chefen för Västmanlands regemente avlåten, den 31 augusti 1914 dagtecknad skrivelse framgår nämligen, att av 1,436 par till regementet levererade skodon vid företagen besiktning endast 1,180 par ansetts vara för infanteri brukbara, varemot återstående 256 par utgjordes av »synnerligen tunga stövlar delvis av mycket egendomligt snitt».

Härtill kommer slutligen beträffande de skodon, som den 7 augusti inköpts från aktiebolaget J. Pehrson & C:o, att nämnda bolag i en den 17 september till arméförvaltningen avlåten skrivelse förklarar sig vilja notera ifrågavarande 20,000 par skodon till pris av kronor 12.25 i stället för överenskomna kronor 16 för par räknat, ävensom att bo-

laget för först omförmälda, den 3 augusti inköpta parti rabatterat ett belopp av 15,000 kronor.

Vad sålunda förekommit hava revisorerna ansett vara av beskaffenhet att böra bringas till riksdagens kännedom.»

Under § 7 hava revisorerna anfört, att vederbörande militärförvaltningsmyndigheter icke syntes hava ägnat önskvärd uppmärksamhet åt angelägenheten av att förskaffa staten lägsta möjliga inköpspris vid de upphandlingar under hand, vilka enligt Eders Kungl. Maj:ts medgivande skett under tiden för mobiliseringen, och hava revisorerna i detta avseende anfört följande:

»Sålunda framgår av räkenskaperna, hurusom vid samma tidpunkt priserna för samma varor betydligt växlat och gäller detta särskilt i fråga om tiden närmast efter mobiliseringens påbjudande, då anmärkningsvärt höga priser förekomma för vissa varor.

I detta avseende må framhållas de uppköp av rågmjöl, som verkstälts inom fjärde arméfördelningen. Rörande dessa hava revisorerna låtit upprätta följande sammanställning, angivande de dagar, då inköpen skett, leverantörernas namn samt de upphandlade kvantiteterna.

Augusti.		Kilogram.	Pris per 100 kilogram.
	<i>Åhlén & C:o, Eskilstuna.</i>		
3	150 skr. »rågmjöl»	15,000	23: —
	<i>Uppsala ångvarns aktiebolag.</i>		
4	100 skr. »rågmjöl»	10,000	20: —
	<i>Åhlén & C:o, Eskilstuna.</i>		
5	50 skr. »rågmjöl»	5,000	25: —
	<i>B. Ahlenius, Töreboda.</i>		
6	»sammalet rågmjöl»	5,015	27: —
	<i>Kvarnaktiebolaget Tre Kronor.</i>		
6	75 skr. »ex. rågmjöl finm.»	7,500	25: —
	75 » »rågmjöl plattm.»	6,750	25: 50.
	<i>Örebro kvarn.</i>		
6	25 skr. »rågmjöl»	2,500	22: —
7	50 » »rågmjöl»	5,000	22: —

Augusti.		Kilogram.	Pris per 100 kilogram.
<i>Aktiebolaget Nyköpings storhuskvarn.</i>			
7	50 skr. »sammalet S.»	5,000	27: —
<i>Åhlén & C:o, Eskilstuna.</i>			
7	100 skr. »rågmjöl»	10,000	20: 50.
<i>Uppsala ångkvarns aktiebolag.</i>			
7	125 skr. »rågmjöl»	12,500	20: —
10—11	200 » »bag. rågmjöl»	20,000	20: —
<i>Åhlén & C:o.</i>			
11	100 skr. »rågmjöl»	10,000	21: —
12	150 » »rågmjöl»	15,000	21: —
<i>Aktiebolaget Nyköpings storhuskvarn.</i>			
12	50 skr. »sammalet S»	5,000	20: —
<i>Örebro kvarn.</i>			
12	245 skr. »rågmjöl»	24,500	20: 50.
	10 » »toppsikt»	1,000	20: 50.

En granskning av nu ifrågavarande uppköp ger intryck av, att bestämda priser icke alltid torde hava avtalats före leveransens fullgörande och vill det synas, som om i flera av nu anförda ävensom i åtskilliga andra fall vissa leverantörer mer än skäligen tillgodosett egna intressen.»

Under § 8 hava revisorerna uttalat sig rörande vissa leveranser av bensin m. m. och därvid anført följande:

»Den 8 augusti 1914 upphandlade arméförvaltningens intendentsdepartement från Krooks petroleum- & oljeaktiebolag 550 ton bensin att levereras dels å stålfat och dels å träfat.

Härav upplades:

i Örebro 397,224.5 kilogram vanlig bensin och 100,295 kilogram lätt bensin, levererade på 3,021 träfat och 759 järnfat, samt i Östersund 19,603.5 kilogram vanlig bensin och 4,980 kilogram lätt bensin, levererade på 150 träfat och 36 järnfat.

Vid den besiktning av leveransen vid förplägnadsmagasinet i Östersund, som ägde rum den 9 september 1914, förklarade vederbörande magasinchef, att enär träfat vore synnerligen olämpliga för förvaring av bensin, han icke kunde svara för den viktförlust, som genom avdunstning eller läckning kunde uppstå.

Beträffande först den i Örebro upplagda bensinen förmärktes redan i början av september läckage, varom anmälan gjordes till arméförvaltningens intendentsdepartement.

Läckaget ansågs emellertid först ej vara av nämnvärd betydelse, men vid undersökning, som verkställdes i början av december samma år, befanns detsamma hava betydligt förvärrats och uppgick enligt låg beräkning till 10 procent av partiet, varför omtappning av den på träfat förvarade bensinen ansågs nödvändig.

Sedan medel till inköp av järnfat beviljats, inköptes sådana, var- efter desamma började levereras i medlet av januari månad 1915; omtappningen, vilken påbörjades så snart de första faten förts till Örebro, var avslutad, i huvudsak den 10 mars och fullständigt i början av juni månad. Det slutliga läckaget och avdunstningen visade sig uppgå, för den vanliga bensinen till 90,559.5 kilogram och för den lätta bensinen till 2,067.5 kilogram.

Vidkommande härefter den bensin, som upplagts i Östersund och varav 19,603.5 kilogram levererats å träfat, blev sistnämnda parti under april 1915 omtappat å stålfat, därvid en viktförlust befanns hava uppkommit å 3,882.9 kilogram.

Enligt vad den här ovan lämnade redogörelsen utvisar, har genom läckage och avdunstning å partiet i Örebro uppkommit en förlust, som torde kunna uppskattas för den vanliga bensinen efter

37 öre per kilogram till omkring	kronor 33,500:—
och för den lätta bensinen efter 49 öre per kilogram till omkring	» 1,010:—.
Härtill böra läggas kostnader för dels transport av de inköpta faten från Stockholm till Örebro	» 2,380:—
och dels verkställd omtappning	» 2,050:—.
Lägges härtill vidare den förlust, som uppkommit å partiet i Östersund, vilken, beräknad efter 38 öre för kilogram, utgör	» 1,470:—

så förefinnes en totalförlust av omkring ..... kronor 40,410:— i vilken summa dock ej inräknats de särskilda omkostnader, som uppkommit i Östersund.

Även om ifrågavarande bensinparti icke kunnat vid tiden för köpet levereras å järnfat, vill det synas, som om, med kännedom om denna varas benägenhet för avdunstning, åtgärder omedelbart bort vidtagas för bensinens omtappning å sådana fat. Härigenom hade visserligen uppkommit en del kostnader, men dessa torde i varje fall hava kommit att högst avsevärt understiga de kostnader, som nu faktiskt uppstått.

Vad sålunda i detta ärende förekommit hava revisorerna ansett vara av beskaffenhet att böra bringas till riksdagens kännedom.»

Under § 9 hava revisorerna vidare uppmärksammat de synnerligen höga belopp, som under mobiliseringen av Stockholms landstomsområden utgått i lega för hästar och fordon, och hava revisorerna härutinnan anfört följande:

»Sålunda hava revisorerna funnit, att enligt ett flertal räkningar för legda körhästar betalats 12 kronor, för två-spända fordon 10 kronor och för enspända 5 kronor, allt för dag räknat.

Revisorerna hava med anledning härav tagit del av de kontrakt, som av vederbörande befälhavare inom ifrågavarande landstomsområden förlidet år uppgjorts rörande legning av hästar och fordon.

Den 5 juni träffades av befälhavaren för södra landstomsområdet nr 45 a avtal med E. Nilssons åkeriäffär här i staden, enligt vilket firman förband sig att, i händelse av mobilisering med landstormen, 24 timmar efter erhållen rekvisition tillhandahålla: 10 stycken draghästar (därav 5 avsedda för enbetsfordon och 5 avsedda för tvåspända fordon) med tillhörande seldon, för en kostnad av 12 kronor per häst och dag samt 5 stycken tvåspända fordon för en kostnad av 10 kronor per dag räknat. Med vart och ett av fordonen skulle följa en del utrustningspersedlar, bland annat 2 fodertornistrar, hammare och hovtång, 2 hästfiltar eller täcken, 1 presenning, 1 påse med 4 hästskor och 64 hästskosöm och 1 burk med vagnsmörja. För varje häst skulle medföras foder för 3 dagar, 16.5 kilogram havre och 3 kilogram hö. Kontraktet skulle gälla tills vidare med en månads uppsägning.

Likalydande kontrakt upprättades samma dag med södra åkeri- och renhållningsaktiebolaget, innefattande uppgörelse om 36 hästar samt 9 stycken tvåspända och 18 stycken enspända fordon, de enspända fordonen för en kostnad av 5 kronor per dag.

Befälhavaren för östra landstomsområdet nr 45 c avtalade den 8 augusti i likalydande kontrakt med Nilssons åkeriäffär om tillhandahållande av 33 draghästar. Detta kontrakt skulle dock icke gälla längre än till och med den 24 augusti.

Befälhavaren för landstombsområdet 45 b hade den 26 maj upprättat kontrakt med aktiebolaget Slepner, vari avtalats, att i händelse av krigsmobilisering bolaget skulle uthyra 40 stycken hästar med seldon och kärror eller enbetsvagnar samt kuskar, inklusive utfodring av hästarna, till ett pris av 22 kronor per 10 timmars dag och häst och utan kuskar och utfodring 15 kronor. Om hästarna lämnades med endast anspannspersedlar, utgjorde priset 11 kronor per dag. Överstege arbetstiden 10 timmar per dag, erlades betalning för den överskjutande tiden med respektive kronor 3.—, 2.25 och 2 per timme och häst samt 1 krona per timme för man. Om tvåspända fordon lämnades, skulle ersättning därför utgå med 12 kronor för dag och fordon utan hästar och kuskar.

Utan att inlåta sig på frågan, huruvida det varit nödigt eller lämpligt att, på sätt här skett och i motsats mot vad som synes hava varit fallet inom åtminstone flertalet andra landstombsområden, i förväg träffa avtal om tillhandahållande av hästar och fordon, vilja revisorerna emellertid framhålla, att de pris, som statsverket enligt kontrakten haft att betala för nämnda prestationer, i allt fall måste anses oskäligt höga. Detta lär även framgå av den omständigheten att enligt ett den 20 augusti av J. E. Zachrisson till fjärde arméfördelningen ingivet anbud, som av vederbörande antagits, skulle landstormen tillhandahållas följande:

103	stycken draghästar	.....	för ett pris av 4 kronor per dag och häst.
40	„	parvagnar med	
		seldon.....	„ „ „ „ 3 „ „ „ „ vagn.
23	„	enbetsvagnar	
		med seldon	„ „ „ „ 2 „ „ „ „ vagn.

Allt med utrustning enligt särskild förteckning och med skyldighet för kronan att tillhandahålla erforderligt foder samt att ansvara för eventuella skador å hästar och vagnar.

I detta sammanhang må även omnämnas, att inom Stockholms landstombsområden anmärkningsvärt stora kostnader utgått i lega för ridhästar. Totalkostnaden har utgjort 8,880 kronor, därav till Stockholms ridinstitut utbetalts 8,100 kronor efter ett beräknat pris av 15 kronor för dag och häst.

Å nu anförda förhållanden hava revisorerna ansett sig böra fästa riksdagens uppmärksamhet.»

Slutligen hava revisorerna under § 10 uppmärksammat de betydande kostnader, som inom fjärde arméfördelningen under mobiliseringen uppkommit genom förhyrning och reparation av automobiler och motor-

båtar samt inköp av bensin, och hava revisorerna i detta avseende anført följande:

»Fjärde arméfördelningens stabs medelsredovisning upptager i utgifter under tiden augusti—december för förhyrning av personautomobiler 33,000 kronor, för automobilreparationer och inköp av gummiringar 7,130 kronor och för inköp av bensin till automobiler, motorcyklar och motorbåtar 14,000 kronor. De förhyrda automobilerna hava använts både av fördelningens stab och den mobiliserade landstormen. Beträffande den erlagda hyran synes densamma i flera fall hava varit alltför hög. Vidare hava revisorerna fäst sin uppmärksamhet vid att 2 stycken bildäck förhyrts och att i hyra för dem betalats icke mindre än 458 kronor.

Vid landstormens avdelningar inom fördelningen hava därjämte stora belopp utbetalats för enahanda ändamål. Sålunda har vid Roslagens landstormskår erlagts för förhyrda personautomobiler 18,790 kronor, för inköp av automobilringar och reparation av automobiler 3,576 kronor och för inköpt bensin 3,029 kronor. Förutom automobilerna hava vid denna kår förhyrts två ridhästar för 210 kronor, motorbåtar för 5,257 kronor och ångslupar för 2,069 kronor. Dessutom har kåren inköpt två motorcyklar och 12 vanliga cyklar för en kostnad av tillsammans 3,641 kronor samt betalt för reparation av motorbåtar och motorcyklar 672 kronor.

I ett, enligt revisorernas mening, synnerligen anmärkningsvärt fall har en särdeles hög hyra utbetalats. I räkning, utställd och kvitterad av två personer, vilka voro, den ene gruppchef för Häverösunds försvarsgrupp och den andre adjutant vid samma grupp, samt attesterad av nämnde adjutant, har nämligen upptagits hyra för tre automobiler under tiden 2 augusti—10 oktober eller 70 dagar samt för en automobil under tiden 11—25 oktober eller 15 dagar med 60 kronor per dag och vagn eller sålunda tillhopa 13,500 kronor.»

I anledning av vad revisorerna under §§ 4 och 8 ovan anført hava förklaringar avgivits såväl av arméförvaltningens intendentsdepartement som av åtskilliga andra militära myndigheter. Dessa förklaringar, vilka samtliga blivit betecknade som hemliga, hava till följd härav ej intagits i den tryckta revisionsberättelsen, utan hava blivit från finansdepartementet till riksdagens vederbörande utskott direkt överlämnade.

Beträffande revisorernas under § 7 gjorda uttalanden har arméförvaltningens intendentsdepartement i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t den 14 januari 1916 meddelat, att departementet över det i sagda paragraf omnämnda förhållande infordrat förklaring från chefen för fjärde arméfördel-

ningen, som inkommit med såväl eget yttrande i ärendet som ock förklaring från vederbörande fördelningsintendent. Dessa av departementet infordrade förklaringar, vilka betecknats såsom hemliga, hava bilagts departementets ovan omnämnda över §§ 4 och 8 avgivna förklaring, och har departementet i berörda skrivelse den 14 januari 1916 förklarat sig icke hava något att tillägga till det som anförts av nu nämnda militärmyndigheter.

I fråga om de anmärkningar, vilka av revisorerna framställts under §§ 9 och 10, har intendentsdepartementet i sistberörda skrivelse meddelat, att departementet över de av revisorerna här berörda förhållanden infordrat förklaring från chefen för fjärde arméfördelningen, som inkommit med såväl eget yttrande i ärendet som ock förklaringar från förre chefen för Roslagens landstormskår, befälhavaren för Stockholms inskrivningsområde samt vederbörande fördelningsintendent. Jämväl dessa handlingar, vilka betecknats såsom hemliga, hava bilagts departementets ovan omnämnda över §§ 4 och 8 avgivna förklaring, och har departementet i merberörda skrivelse den 14 januari 1916 förklarat sig till vad i desamma anförts icke hava något för egen del att tillägga.

Riksdagens vederbörande utskott har tagit del av samtliga de förklaringar, som avgivits över revisorernas ovannämnda anmärkningar rörande vissa delar av arméns upphandlingsväsen. Även om därvid befunnits, att de utav revisorerna påpekade förhållandena synas vara av beskaffenhet att böra närmare uppmärksammas och att icke i alla de anmärkta fallen nöjaktiga förklaringar kunna anses hava avgivits, har riksdagen likväl, i betraktande av de vid tiden för de anmärkta åtgärderna rådande förhållanden, ansett det böra bero vid vad revisorerna i nämnda hänseenden framhållit. Dock har riksdagen funnit undantag härvid böra göras för vissa under §§ 9 och 10 gjorda anmärkningar rörande lega för hästar och fordon och förhyrande av automobiler nämligen dels ifråga om ett av befälhavaren för landstormsområdet 45 b den 26 maj 1914 upprättat kontrakt med aktiebolaget Sleipner dels ock beträffande den vid Häverösunds försvarsgrupp gjorda och av revisorerna anmärkta förhyrningen av automobiler. I dessa fall har riksdagen ansett en särskild undersökning böra vidtagas för utrönande, huruvida åtgärder äro av nöden för ett behörigt tillvaratagande av statens intressen eller ock eljest åtgärder från statens sida må anses av omständigheterna påkallade.

Riksdagen får alltså anhålla, det täcktes Eders Kungl. Maj:t låta verkställa undersökning för utrönande, huruvida några särskilda åtgärder böra vidtagas i anledning av vad revisorerna i ovannämnda fall anmärkt,

samt, för den händelse undersökningen skulle sådant föranleda, vidtagna ytterligare åtgärder, som av densamma påkallas.

2:o).

I fråga om de i nästföregående moment onförmälda förklaringar, vilka betecknats såsom hemliga, vill riksdagen, sedan dess vederbörande utskott tagit del av innehållet i desamma, framhålla, att det syntes som om det av arméförvaltningens intendentsdepartement i fråga om ovanberörda §§ 4 och 8 avgivna utlåtandet åtminstone till sin ojämförligt största del ej är av beskaffenhet att behöva hemlighållas och de av vissa andra militära myndigheter avgivna yttranden rörande samtliga de i nästföregående moment omnämnda revisionsanmärkningarna endast delvis kunna anses vara av hemlig natur. Med anledning härav och då riksdagen håller för önskvärt, att de över revisorernas anmärkingar avgivna förklaringar ej i större utsträckning bliva undandragna offentligheten än av omständigheterna är oundgängligen påkallat, får riksdagen anhålla, det Eders Kungl. Maj:t täcktes utfärda föreskrift därom, att de över riksdagens revisorers anmärkingar avgivna förklaringar skola så avfattas, att intet annat av vad som är av vikt för bedömning av förekommande frågor må undanhållas offentligheten än sådant som av tvingande militära skäl måste hemlighållas.

Redovisningen av vissa riksstatsanslag m. m.

Under ovanstående rubrik hava revisorerna anfört följande:

»Det sätt, på vilket rikshuvudboken redovisar riksstatens anslag till utgifter för kapitalökning, i vad dessa angå statens affärsverksamhet och utlåningsfonder, har givit revisorerna anledning att fästa riksdagens uppmärksamhet å vissa förhållanden beträffande riksstatsanslagens behandling, i vilka ändring synes påkallad.

Vad först angår de kapitalökningsanslag, vilka skola bestridas med *lånemedel*, tillämpas i rikshuvudboken det förfarings sättet, att belopp, som ej under budgetåret lyftats hos riksgäldskontoret, föres såsom utgift för vederbörande anslag till inkomsttiteln »lånemedel». I den mån från föregående år besparade belopp å ifrågavarande anslag behöva tagas i anspråk under räkenskapsåret uppföras de använda beloppen såsom inkomster på respektive anslag från sagda inkomsttitel. Härav följer, att

i fråga om anslag, varå blott en del av den hos riksgäldskontoret innestående behållningen lyftes under budgetåret, rikshuvudbokens siffror ej giva uttryck för hela det belopp, som hos verket inestår vid årets början respektive slut. Och behållningar å äldre anslag, vilka ej återfinnas i räkenskapsårets riksstat, komme ej alls till synes i rikshuvudboken, därest ej behållningen till någon del lyftats hos riksgäldskontoret under räkenskapsåret.

Beträffande åter de kapitalökningsanslag, vilka äro avsedda att täckas med *andra statsinkomster än lånemedel*, avföras anslagsbeloppen i sin helhet såsom direkta utgifter för anslagen, även i fall, då vederbörande förvaltande verk icke till fullo uttagit anslagsbeloppen från statskontoret. Samtidigt som sålunda å anslagstiteln avförts hela det anvisade beloppet, har detsamma gottskrivits vederbörande affärs- eller utlåningsfond. Detta förfaringssätt har, enligt vad revisorerna inhämtat, sin grund i den uppfattningen, att behållningar å förevarande anslag icke böra betraktas såsom reservationer.

För ett närmare bedömande av spørsmålet på vad sätt i rikshuvudbokens budgetredovisning skall kunna erhållas bättre uttryck för nu omhandlade anslags verkliga ställning, torde frågan om dessa anslags natur i avseende å dispositionsrätten över uppkommande besparingar böra belysas.

Vidkommande de å riksgäldskontoret anvisade kapitalökningsanslagen vilja revisorerna erinra därom, att till och med år 1912 i det för riksgäldskontoret upprättade reglementet årligen upprepas de av tidigare riksdagar fattade särskilda beslut angående å lånemedel anvisade anslag, vilka vid tiden för reglementets utfärdande ännu ej av riksgäldskontoret utbetalats. Vid den ändrade uppställning av reglementet, som genomfördes av 1913 års riksdag, vidtogs den förenkling i förevarande hänseende, att i en summa angavs det belopp, som på grund av riksdagens t. o. m. år 1912 fattade beslut återstod att upplåna för i reglementet angivna ändamål. Till grund för reglementenas nu berörda bestämmelser ligger otvivelaktigt den uppfattningen, att hos riksgäldskontoret olyftade belopp å anslag, som skola täckas av lånemedel, stå till disposition även efter budgetårets utgång.

Emellertid lärer det av flera skäl icke låta sig göra att utan vidare i rikshuvudboken uppföra de hos riksgäldskontoret innestående beloppen å lånemedelsanslagen såsom reservationer å respektive anslag. I anslutning till vad redan tillämpats synes i stället det förfarandet kunna användas, att för varje å lånemedel anvisat anslag hela det hos riksgäldskontoret innestående beloppet i rikshuvudboken upptages såsom inkomst

för anslaget från lånemedelstiteln och att vad som återstår olyftat av anslaget vid budgetårets utgång upptages såsom utgift för anslaget till samma inkomsttitel.

Vad sedan angår frågan, huru de kapitalökningsanslag för statens affärsverksamhet och utlåningsfonder, vilka skola utgå av andra statsinkomster än lånemedel, böra behandlas i avseende å uppkommande besparingar, är till en början att märka, att under den tid, de extra ordinarie anslagen utbetalades från riksgäldskontoret, i reglementet för sagda kontor fanns infört ett allmänt stadgande beträffande nämnda anslags utbetalning, att vad som av ett anslaget belopp under ett år icke blivit från riksgäldskontoret uttaget eller behövt användas, finge, där ej annorlunda blivit särskilt föreskrivet, under ett följande år disponeras och utbekommas. Enligt samma stadgande finge de besparingar, som å anslagen för varje särskilt föremål kunde uppkomma, icke i annat fall, än där sådant uttryckligen medgivits, till andra behov disponeras utan borde oavkortade reserveras till kommande riksdags disposition.

Sedan de extra anslagen vid riksdagarna 1868 och 1873 i huvudsak överflyttats till riksstaten, att utbetalas från statskontoret, hava dessa anslag — utan att uttrycklig bestämmelse därom blivit meddelad — behandlats i anslutning till vad tidigare varit förhållandet på grund av nyss anförda stadgande. Anslagen hava sålunda, om de ej uttryckligen angivits äga annan natur, betraktats såsom reservationsanslag. Därest det med sådant anslag avsedda ändamålet blivit fyllt, utan att anslagsbeloppet i sin helhet åtgått, har Kungl. Maj:t efter anmälan från statskontoret beslutat om besparingens överförande till fonden för reserverade medel, respektive, efter år 1911, statsverkets kassafond. På samma sätt som de extra anslagen behandlades intill nämnda år anslagen »utom huvudtitlarna».

Då genom den vid 1911 års riksdag genomförda förändringen av riksstatens uppställning en särskild utgiftsgrupp »utgifter för kapitalökning» uppfördes i riksstaten, kommo anslagen till statens affärsdrivande verk och utlåningsfonder att ställas utanför indelningen i ordinarie och extra anslag. Detta förhållande har tydligen åstadkommit viss osäkerhet i fråga om behandlingen av uppkommande behållningar å ifrågakvarande anslag.

Till det statsrådsprotokoll i finansärenden den 30 december 1910, varuti principerna för budgetreformen utvecklades, yttrade föredragande departementschefen, att, därest överskott uppstode å ett kapitalökningsanslag, som icke vore avsett att täckas av lånemedel, detsamma borde

överförs till fonden för reserverade medel eller den fond, som kunde komma att ersätta denna (statsverkets kassafond).

Enligt revisorernas uppfattning kan emellertid något verkligt överskott å ett kapitalökningens anslag ej anses förefinnas, förrän det med anslaget avsedda ändamålet blivit uppfyllt. Intill dess så skett, lär det intet hinder föreligga att, i enlighet med vad förhållandet var under den tid, anslag av ifrågakvarande slag anvisades å extra stat eller utom huvudtitlarna, det belopp, som vid budgetårets utgång icke lyftats hos statskontoret, behandlas såsom reservation. Visserligen lär det ej låta sig göra att i budgetredovisningen erhålla uttryck för det belopp av ett anvisat anslag, som av vederbörande verk lyftats men som ej vid budgetårets slut ännu blivit använt, detta på den grund att medel, som av statskontoret för ifrågakvarande ändamål utbetalas, skola tillföras vederbörande affärs- eller utlåningsfond. Men därest — såsom sig bör — det fondförvaltande verket icke under budgetåret uttager större anslagsbelopp än som av behovet verkligen påkallas, bör den hos statskontoret kvarstående reservationen giva ett närmelsevis riktigt uttryck för vad av det beviljade anslaget, som vid budgetårets slut kvarstår oanvänt.

Revisorerna hava i detta sammanhang icke förbisett, att skäl kan förefinnas att bland anslagen till kapitalökning framdeles göra viss åtskillnad i avseende å dispositionen av uppkommande besparingar. Vissa av dessa anslag kunna nämligen vara av den natur, att typen reservationsanslag ej kan anses för dem berättigad. Men detta gäller i än högre grad beträffande de extra anslagen för verkliga utgifter.

Med anledning av att riksdagens år 1910 församlade revisorer i den av dem angivna berättelsen på anförda skäl ifrågasatt, huruvida icke föreskrift borde meddelas om behandlingen av möjligen förefintliga behållningar å extra ordinarie anslag, så att dessa behållningar icke onödigtvis komme att kvarstå såsom reservationer, anförde statskontoret i infortrat utlåtande bland annat:

»De extra ordinarie anslagen kunna antingen avse viss verksamhet under visst år eller ock vara anvisade för utförande av något företag eller något arbete utan att utförandet nödvändigt behöver vara förlagt eller begränsat till något visst år. I bägge fallen böra befintliga besparingar å anslagen återföras till riksdagens disposition, så snart det blivit utrett, att inga utgifter för den ifrågakvarande verksamheten återstå att bestrida.

Emellertid har det i vissa fall visat sig svårt att bedöma, huruvida ett extra ordinarie anslag är att hänföra till det ena eller det andra slaget, eller, med andra ord, om det kan användas för utgifter, som avse tid efter budgetårets utgång eller icke.

Såväl för vinnande av det i statsrevisorernas ifrågavarande framställning åsyftade målet som ock ur andra synpunkter torde det därför vara synnerligen önskligt att all anledning till tvekan i förenämnda hänseende bleve undanröjd, vilket måhända lämpligast kunde ske däri-genom, att redan i sammanhang med riksstatens fastställande en bestämd åtskillnad gjordes mellan de bägge ifrågavarande slagen av extra anslag, till exempel så att de anslag, som ej avses att vara bundna vid ett visst år, betecknas såsom reservationsanslag, och de övriga, i den mån de ej utgöra förslagsanslag, lämnas utan särskild beteckning.

De såsom reservationsanslag betecknade extra ordinarie anslagen borde till fonden för reserverade medel eller den »statsverkets kassa-fond», som kan komma att ersätta nyssnämnda fond, överföras först då den verksamhet, anslaget avsett, blivit avslutad och tillika upplysning vunnits, att inga utgifter för ändamålet återstå, tillkommande det vederbörande myndigheter, en var för sitt område, att hos statskontoret göra anmälningar i ovanberörda avseende, vilka statskontoret torde böra i sammanhang med den årliga beräkningen över statsverkets inkomster bringa till Eders Kungl. Maj:ts kännedom.

Vidkommande åter de extra ordinarie anslag, som lämnats utan särskild beteckning och vilka avse viss verksamhet under visst år, torde frågan utan olägenhet kunna ordnas så, att antingen dessa anslag behandlas lika som 'förslagsanslag högst', och att således befintliga behållningar omedelbart vid bokslutet för budgetåret överföras till fonden för reserverade medel, eller ock en viss tid bestämmes, under vilken alla utgifter för ändamålet böra vara guldna, så att därefter återstående behållningar utan vidare utredning må kunna återföras till riksdagens disposition.

Statskontoret har nu angivit, i vilken riktning statskontoret anser åtgärder i förevarande hänseende böra vidtagas. Men slutgiltigt lär denna fråga icke kunna lösas förrän i sammanhang med allmän revision av utgiftsanslagens gruppering. I det yttrande till statsrådsprotokollet den 18 september 1909 däruti chefen för finansdepartementet förordade tillsättande av en kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till en förändrad uppställning av riksstaten, häntyder departementschefen på den eventuella behövligheten av en dylik revision; och statskontoret har i sitt över den sedermera tillsatta kommitténs betänkande den 15

november 1910 avgivna utlåtande redan föreslagit, att till sagda revision måtte få anstå med realiserandet av det av kommittén framställda mera omfattande förslaget om en förändrad klassificering av riksstatsutgifterna.

Vad statskontoret sålunda anförde angående de extra anlagens olika behandling anslöt sig i huvudsak till det förslag, som riksstatskommitterade för sin del framställt.

Statsutskottet vid 1911 års riksdag upptog icke i utlåtandet över revisorernas berättelse till behandling nu berörda spörsmål, vadan något uttalande eller beslut från riksdagens sida ej kom till stånd.

Sedan numera i och med fastställandet av 1914 års riksstat en genomgripande revision av riksstatsanslagens gruppering blivit vidtagen, synes tiden vara inne att företaga en fullständig utredning, huru anslagen till kapitalökning, de extra anslagen ävensom de anslag i övrigt, vilka ej betecknas såsom ordinarie, böra behandlas och bokföras i avseende å uppkommande besparingar.»

I häröver avgivet yttrande den 31 december 1915 har statskontoret anfört följande:

»Till det statsrådsprotokoll i finansärenden den 30 december 1910, vari principerna för den nya uppställningen av riksstaten utvecklades, framhöll föredragande departementschefen, att anslag till kapitalökning till sin natur borde vara sådana, att de väl under alla förhållanden till hela sitt belopp under budgetåret stode till vederbörande affärsverks eller fonds förfogande, men icke finge överskridas. De borde vara så avvägda, att de gäve ett uttryck för storleken av det belopp, som statsmakterna avsett såsom kapitalplacering under året hos det beträffande verket eller fonden. Det sålunda givna direktiv har statskontoret ställt sig till efterrättelse såväl beträffande från riksgäldskontoret utgående anslag till kapitalökning för av statskontoret förvaltade utlåningsfonder som ock beträffande från statskontoret utgående anslag till kapitalökning för affärsfonder. Däremot har riksgäldskontoret förfarit så, att kapitalökningsanslag, som icke rekvirerats under budgetåret, tillhandahållits vederbörande ämbetsverk under senare år.

Riksdagens revisorer föreslå nu, att utgifter för kapitalökning »att täckas av andra statsinkomster» skola behandlas såsom reservationsanslag. Detta innebär ett upphävande av den i ovanberörda statsrådsprotokoll hävdade principen, att varje riksdag skulle bestämma maximibeloppet av kapitalökning till visst ändamål under budgetåret, och att således, om ett belopp icke uttoges, det skulle ankomma på en följande

riksdag att bestämma, om detsamma skulle få utgå under ett senare år. Revisorernas förslag medför emellertid praktiska fördelar såväl för vederbörande ämbetsverk, vilka besparas arbetet med att på nytt framställa och motivera kravet på kapitalökningsbelopp, som de icke under det gångna budgetåret lyftat, som ock för Eders Kungl. Maj:t och riksdagen, vilka slippa underkasta samma krav förnyad prövning. Statskontoret vill därför icke göra någon erinran mot ifrågavarande förslag.

Om utgifter för kapitalökning att täckas av lånemedel även skulle behandlas som reservationsanslag, måste i rikshuvudboken såsom statsregleringen tillförd inkomst under titeln lånemedel upptagas samma belopp, som bokföres såsom reservation å nyssnämnda anslag. Hade t. ex. denna regel tillämpats från och med år 1914, hade det belopp av kronor 37,704,500, som i rikshuvudboken för nämnda år upptagits såsom inkomst av lånemedel, fått ökas med kronor 20,892,495: 84, därav kronor 13,947,000 belöpande på år 1914 och återstoden på tidigare år. En dylik belastning av lånemedelstiteln undvikas genom statsrevisorernas förslag, »att för varje å lånemedel anvisat anslag hela det hos riksgäldskontoret inestående beloppet i rikshuvudboken upptages såsom inkomst för anslaget från lånemedelstiteln och att vad som återstår olyftat av anslaget vid budgetårets utgång upptages såsom utgift för anslaget till samma inkomsttitel». Härigenom skulle åstadkommas, att de hos riksgäldskontoret inestående anslagsbeloppen komma till synes i rikshuvudboken utan att dock upptagas såsom reservationer. Då således det föreslagna bokföringssättet, om än icke avsett vid formulärets upprättande, har bestämda praktiska fördelar, har statskontoret intet att erinra mot detsamma, såvida av ovan anförda eller andra skäl ifrågavarande anslag icke anses kunna, i likhet med övriga utgifter till kapitalökning, behandlas såsom reservationsanslag.

I varje fall synas de anslag till kapitalökning, vilka skola behandlas såsom reservationsanslag, även böra i riksstaten betecknas såsom sådana.

Vidkommande slutligen revisorernas yttrande, att tiden synes vara inne att företaga en fullständig utredning, huru de extra anslagen ävensom de anslag i övrigt, vilka ej betecknas såsom ordinarie, böra behandlas och bokföras i avseende å uppkommande besparingar, kan statskontoret så mycket hellre instämma häruti, som statskontoret redan i sin underdåniga skrivelse den 11 mars 1914 angående åtskilliga behållningar å extra statsanslag gjort en hemställan av enahanda innebörd beträffande de extra anslagen.»

Riksdagen vill uttala sin anslutning till de av revisorerna i förevarande avseende anförda synpunkter och håller i likhet med revisorerna före, att tiden synes vara inne att företaga en fullständig utredning beträffande ifrågavarande spørsmål. På grund härav och då jämväl statskontoret i sitt åberopade utlåtande förklarar sig dela denna åsikt, får riksdagen anhålla, det Eders Kungl. Maj:t täcktes företaga en fullständig utredning, huru anslagen till kapitalökning, de extra anslagen ävensom de anslag i övrigt, vilka ej betecknas såsom ordinarie, böra behandlas och bokföras i avseende å uppkommande besparingar.

Stockholm den 8 juni 1916.

Med undersåtlig vördnad.
